

KAMARÁS NÓRA

A felszínesség drámája

esszé J.D.Salinger: *Ficánka bácsi Connecticutban* című novellája alapján

„Fecseg a felszín, hallgat a mély...” – írja József Attila a Dunánál című versében. Szinte látjuk magunk előtt, ahogy a hullámzó folyó mélyén megül a csend, eloszlik minden vadság és erő, s máris egy nyugodt térben – mondhatni – biztonságban érezzük magunkat. Tévedés. Mekkora tévedés! Hiszen amíg a felszínen vagyunk, addig levegőhöz jutunk, addig megmaradunk. A mélyben viszont küzdenünk kell, harcolni az életünkért. Jobb hát a fecsegő világ? Jobb a felszín síkja és megszokása? Jobb felszínesen léteznünk, hogy e világban életben maradhassunk?

Bemutatnám Eloise-t. A Merritt Parkwayen lakik, egy átlagos, amerikai kis utcának átlagos, amerikai házában kislányával Ramonával és férjével, Lew-val. A felszínen szép család, normális élet, békés, boldog hétköznapiak. Azonban hallgat a mély... Nem mesél egy lelkileg megviselt, tönkrement nőről, egy képzelt barátoktól szeretetet remélő kislányról és egy férjről, akit senki nem vár haza. Ez Eloise története – vagy bármelyikünké.

Salinger Ficánka bácsija tán nem véletlen, hogy az egyetlen mű, amit az író engedett megfilmesíteni még az 50-es évek elején. Csúfos bukása azonban oly mértékig elkésztette a szerzőt, hogy hiába ostromolták ettől kezdve nap, mint nap filmes jogokért (főként a Zabhegyező izgatta a fiatal rendezőket, producereket), nem sikerült megnyerniük a lehetőséget, hogy vászonra vigyék az emberi kapcsolatok sokat mondóan megírt poklát. Érdekes, hogy míg filmre nem kerültek, a világ számos színháza előszeretettel játssza a mai napig is Salinger megannyi darabját. Vajon a világot jelentő deszkákon Eloise, a gyermekével nem törődő, felszínes házasságot, barátságot, életet élő nő közelebb tud kerülni a közönséghez, hozzánk, emberekhez? Ha valaki testi valójában áll előttünk, megszemélyesítve ezzel a főhőst, esetleg jobban megérteti az üzenetét? Tudunk azonosulni vele, és ezáltal tükröt tartva magunk – vagy környezetünk – elé, életszerűbbnek és veszélyesebbnek látjuk majd kívülről saját nyomorunkat is?

A színházak erre talán a legjobb példák. A felszínesség melegágya ez – sokszor a szó legszorosabb értelmében. Fals világ, melynek célja az álcázás, vagyis hogy mindenki megfelelően takargassa azt, aki, mert így, igazi valóját elnyomva tud számos szereplő lelkének belső szemlélője lenni. Mikor kimegy a színész a színpadra, azonnal házas lesz, gyerekek és rokonok hada veszi körül, akik ugyan idegen emberek (hátsó traktusbeli, színészbüfés ismerősök), de mégis adott helyzetben a színész életének legfontosabb főhősei.

A határok elmosódnak. Ezt a meghasonlottságot nagyon nehéz kezelni az életben, és ennek tompítására alakul ki a színpad mögötti folyosók felszínes, mondhatni irracionális világa, melyben az „*iméntvolt*” házaspárok ebbéli mivoltukban kísérik egymást az öltözőkbe, férj-feleségként hívják meg egymást kávézni színházon belül és legkedvesebb szerepjátékuk gyanánt, még a valóságos házaspár hogyléte felől is érdeklődnek – lám, lám, próbálnak a felszínen maradni.

Egy nagyon kedves színésznő ismerősöm úgy fogalmazta meg a teátrumok rejtélyes zártságát, mint ami leginkább egy biztonsági burokhöz hasonlít, ahová belépve máris megszűnik a külvilágtól származó fenyegetettség és saját „fajtársaik” között feloldódva, a művészek kiszabadulhatnak bőrükből, s legálisan, bolondnak bélyegzés nélkül, sőt a közönség részéről hatalmas ovációval válhatnak egy másik emberré – amiért még pénz is kapnak. Kicsit emlékeztet ez engem az írók világára, akik a szavak mögé bújnak el, ott érzik a meghitt biztonságot, és más írók gondolataiba belesve ők értik meg a legjobban, mit is szeretett volna elrejtteni egy-egy mondat árnyékában a kedves kolléga. Ady írta Kaffka Margitnak a Vágyni, hogy szeretnék című versének ajánlásában, hogy „*Margit, egyfajta a fajunk / Be nagyon nem itthon vagyunk / S be nagyon itt kell nekünk lenniük / S be kár ez a sok furcsaság: / Csak tépik lelkeink, a lazárt / Kit őseink feledtek bennünk.*” Lelki bizonytalanság megjelenése, a félelem és a hasonlóhoz való menekvés tökéletes példája is lehetne ez a pár sor.

Persze a színészek között a közvetlenség, a nyíltság a világ legtermészetesebb dolga, és ha kívülről ez végtelenül felszínesnek is tűnik – hiszen hol ölelgetjük meg mi, civilek az utcai zöldségest, ha szép almát nyom a kezünkbe, vagy hol vagyunk képesek egyhuzamban több órán keresztül egy számunkra nem szimpatikus, érdektelen emberrel felszínes semmiségekről beszélgetni úgy, hogy az alany még élvezze is...?! –, a meleg burokból kikerülteknek ez nem okoz gondot. Más kérdés, hogy ez a felszínes sok esetben megóvja őket, kicsit olyan, mintha ezzel védenék magukat az emberi kapcsolatok borzalmaitól. Nem engednek közel magukhoz senkit, a közönséggel nem ápolnak szoros kapcsolatot, hiszen mindenfajta érzelmi igényt kiélnék a színpadon, sőt, arra tartalékolnak, nem adják eme értékes érzéseiket holmi burkon kívülieknek. Nem. A színész csak annyit ad, amennyi még nem megy a saját valósága rovására. A valósága pedig a színpad. A színház.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy egy színész nem megy férjhez, nem szül gyerekeket vagy nem ápol egy-két barátságot. Talán megteszi, bár több az ellenpélda...

Az emberi felszíneség azonban igazából az életünk szövevényes pókhálójának egyik legerősebb szála, melyet a legbiztosabban sző a nagy, mindent magának akaró pók; az ember. Rousseau gondolata illik leginkább ide, miszerint; „*Ember, ne kutasd a rossz okát, te magad vagy az.*”

A személyes kapcsolatok sekélyessége ma már mindennapjaink részévé vált. A hogy vagy? kérdést még feltesszük ugyan úton-útfélen, de választ nem várunk, vagy sok esetben mi magunk se fogjuk fel, hogy erre nekünk a másik akár válaszolhatna is. A hogylét nem érdekel már, elég nekünk a saját létünk hogyan?-ja (napjainkban hogyan tovább?-ja), de a közhelyes sablonok a még aprókat szikrázó emberi lelkiismeretünk megnyugtatóására kiválóan rászolgálnak. Hasonlóan kezeljük a hétköznapi társalgásainkat, hiszen azon kívül, hogy megkérdezzük a szomszéd Juli nénit, hogy macskája előkerült-e az éjszaka folyamán (ugyan már, érdekel is minket az a nyávogó kis korcs?! – tán a válasz pillanatában már lakásunkon belül tartózkodunk), vagy reggeli kávénk mellett megkérdezzük a kollégánkat, hogy milyen volt az előző napi hosszú műszak (kárörvendő mosolyunk mögé rejtve, hogy

úgy kell neki, múlt héten mi maradtunk bent késő éjjelig...), mást nemigen várunk a többiekkel való kommunikációtól, csupán elűtjük a kényelmetlen találkozásokat valami felszínes témával, ami a pillanat hevében jön, s már tova is száll.

Semmi maradandót nem okoz egyik félben sem.

Visszaulva Salinger novellájára – melyben a családon belüli felszínesség példája volt nyersen élénk dobva –, a főszereplő, Eloise példás háttérét megbolygatva az olvasó ijesztő dolgokat talál. Lenyúlni a csendes mélybe veszélyes, mint a novella is bizonyítja – s itt érdemes megállni egy kicsit. A családban benne foglaltatik szerelem, gyermek, szülő, lényegében ez a legszorosabb emberi kapcsok gyűjtőhelye. Mégis, a legtöbb pszichológiai és lelki probléma e magból ered. Hibáztatunk bajainkért anyát, apát, testvért, sokszor még a saját gyerekünkről is kiderül, hogy miatta van gyomorfekélyünk, vagy miatta szenvedünk insomniában, ki tudja?! Ekkor a több órás terápia után, a nagy összegeket tőlünk mosolyogva „*Nyugodjon meg, nem lesz semmi baj!*” – kijelentéssel felvevő pszichológusunk egyetlen következtetésre jut: kommunikációs hiányosságok. Én úgy mondanám: védekezés. Nem veszünk tudomást látható gondjainkról. Más se. Ha nem beszélünk róla, akkor nincs. Ha nem megyünk bele, akkor nincs. Megyünk tovább. Felszínesen. Ahogy a pszichológust is otthagyjuk e megállapítása után, mert úgy érezzük, ezzel veszélyes vizekre húzott bennünket.... Nem óhajtunk ezek után szembenézni a mélységgel és belefulladni...

Keveseket szeretünk, és kevesen érdekelnek. Nem véletlen, hogy ha megnézzük, legjobb barátunk például olyan embert választunk, akivel semmifajta kommunikációs kudarcunk nincs, sőt, akinek a kezét fogva, vígan, önszántunkból ásunk le a mélybe és a beszélgetés végén egymást húzzuk ki felfrissülve, megtisztulva a víz felszínére. Értékes órákat töltünk azzal, hogy érzéseket hozunk fel a folyó aljáról. Vele a levegőn nincs is miről fecsegnünk tovább...

Inkább elmegyünk színházba, ahol megnézzük, hogy Eloise is hasonló gondolatokkal küzd, s még ha el is gondolkozunk rajta, másnap Juli néni macskája akkor sem válik fontosabbá számunkra. Ahogy Eloise sem. Emlékszik vajon bárki arra, hogy milyen utcában is lakik a főhősünk?